

Sahip olurken yitirdiklerimiz,

Trafiği durduran ne olabilir? Kaza yoksa kavga mı var sürücüler arasında? Zihnimde bu sorularla olay mekânına yaklaşıncı, orta yaşlarda birisinin yere eğilip bir şeyler topladığını görüyorum. Adam yerden aldıklarını öpüyor ve özenle kaldırımın en kenarına bırakıyordu. Yola saçılmış üç beş parça ekmeği topladıktan sonra zafer kazanmış kumandan edasıyla hızla arabasına yöneldi. Binmeden önce de arkadaki sürücülere teşekkür mahiyetinde el ederek, kimi hayran kimi şaşkın bakışlar ve korna sesleri eşliğinde gaza basıp yoluna devam etti.

Pek çoğumuz bu örnekte anlatıldığı üzere ekmeğe hürmet göstermiş ya da gösterildiğine şahit olmuşuzdur. Özellikle bir nesil için ekmeğe, yoksunluğu çekilen temel gıda maddesi olarak bir nevi kutsallık atfedilmiş ve israf edilmemesine özen gösterilmiş temel besin maddesi olmuştur. Ekmeğe gösterilen bu saygı ve ekmeği israf etmeme tutumu, toplumumuzda israf konusunda bireylerin en temel bilişsel şemalarından birini oluşturur. Bir yönüyle kültürel kodlarımıza toplumsal şuuruza kazınmıştır. Belki ekmekten hemen sonra israf edilmemeye özen gösterilen diğer temel madde sudur. Yani toplumumuzda bireyler israf etmemeyi öncelikli olarak ekmeğe ve su gibi temel gıda maddeleri üzerinden öğrenirler. Ailelerde de bu eğitim verilerek bilinç, nesilden nesile aktarılmaya çalışılır.

İsraf etmeme konusunda ekmeğe ve suya gösterilen bu hassasiyet ne yazık ki pek çok diğer temel gıda maddesine gösterilmez. Ekmeğe yüklediğimiz kutsallık onu çöp kutusuna atmamızı zorlaştırırken gereğinden fazla alınan/pişirilen yemekler rahatlıkla çöpe dökülür. Çünkü bu konuda israfın olmaması için şemamızı geliştirmemiz yiyebileceğimiz kadar yemek almayı ya da hazırlamayı öğrenmemiz ve karnımız açken de israf etmemeyi, arzularımızı kontrol etmeyi akıl edebilmemiz gerekebilir. Bu ise henüz ekmeğin ve suyun israf edilmemesi kadar kültürel kodlara kazınmış bir şema hâline dönüşmemiştir. Sadece gıdada değil elektrik, elektronik alet, giyim kuşam malzemeleri, zaman, ilaç vb. ürünlere karşı da ekmeğe ve suya karşı gösterdiğimiz hassasiyet yok. Bu problem temelde var olan şemanın değiştirilmesi, geliştirilmesi ve davranışa dönüştürülmesi gibi bir sorun olarak karşımızda durmaktadır.

Çünkü modern zamanda tüketim kültürüyle birlikte israf edilenler listemize dâhil ettiğimiz teknolojik aletler, sağlık malzemeleri, zaman ve envaiçeşit giysilerin israf edilmemesine dair zihnimizde bir şema yoktur. Olsa bile bunun etkisi ekmeğin israfından kaçınmada olduğu kadar güçlü değildir. Bu şemanın hızlı bir şekilde geliştirilmesi de bilginleme, farkındalık ve bilinçlenme gerektirir. Ekmeğe ve suyun israf edilmemesine gösterilen hassasiyetin diğer israf alanlarına genişletilememesi, meselenin sadece bir boyutunu oluşturur. Aslında günümüzde israf konusunun küresel bir sorun olarak tartışılması, insan tabiatının giderek artan hırs, sahip olma ve tüketme yöneliminin sonucu olarak değerlendirilebilir. Pek çok sosyal bilimci bu gidişata aslında yıllar önce işaret etmiştir. Mesela onlardan birisi olan Erich Fromm eserlerinde, modern zamanda bireyler arasında elde etmeyi ve “sahip olma” yöneliminin giderek artmakta olduğunu savunur. Fromm, o zamanların Batı toplumlarını gözlemleyerek, bu fikrini beyan eder ve uyarılarda bulunur.

Ancak küreselleşmeyle birlikte günümüzde bu sorun başta gelişmekte olan ülkelerin ve genel olarak tüm dünyanın sorunu hâline gelmiştir. Ona göre bireyler daha çok bir şeyleri elde etmeye ve iletişim kurdukları kimseleri kontrol etmeye yönelmektedir. Sevgi ve inancı da bu eğilimlerinin bir parçası hâline getirmeye çalışırlar. Mal, mülk, para, bilgi, şöhret, popülerlik sahip olma yönelimli bireylerin bir yönüyle kendini gerçekleştirdikleri alandır. Sahip olma yöneliminde sevmek tahakküm etmektir, kendine mal etmektir. ‘Ya benimsin ya kara toprağın’ ifadesinde sahip olmacı sevgi en güzel şekilde anlamını bulur. Çıkarlarımı desteklemeyen benim hizmetimde olmayan, bana külfet getiren bir inanç faydalı değildir anlayışı da aynı yaklaşımın inançtaki yansımasıdır. Mutluluk, paylaşmak, ötekiyle hemhâl olmak ve onun dertlerine ortak olmak değil daha fazla şeye sahip olmaktır. Bu yönelimin en temel sonucu hırs, tamah ve tüketimdir.